

ਨੂਹ ਦੀ ਅੰਸ

ਅਧਿਆਇ 10 ਵਿਚਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ “ਟੇਬਲ ਆਫ ਨੇਸ਼ੰਸ” ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਵ ਵਿੱਚ “ਟੇਬਲ” ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਸੰਖਿਪਤ ਸੂਚੀ ਜਾਂ ਸਾਰ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਚੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਹੈ ਜੋ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ “ਪਰਲੇ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ” ਨੂਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਇਆ (10:1, 32)। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਬਿਰਛ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਟਾਹਣੀਆਂ ਸ਼ੇਮ, ਹਾਮ ਅਤੇ ਯਾਫਥ ਹਨ। ਇਸ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ, ਜਿਹੜਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (5:32; 6:10; 7:13; 9:18; 10:1), ਇਸ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਲਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: ਯਾਫਥ (10:2-5), ਹਾਮ (10:6-20) ਅਤੇ ਸ਼ੇਮ (10:21-31)।

ਜਿਸ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਨੂਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀ ਬਜਾਇ ਬਿਓਲੋਜੀ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ (10:21 ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)। ਯਾਫਥ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅੰਸ ਲੇਖਕ ਦੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸਰਾਏਲੀਆਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਹੀ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਉਹੋ ਜਾਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਰਾਏਲ ਨੂੰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਾਤੀਆਂ ਕਨਾਨੀ, ਮਿਸਰੀ ਅਤੇ ਬਾਬਲ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ।

ਫਿਰ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਅੰਸ ਨੂੰ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ – ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਨੂਹ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ (9:24 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਮ ਸੀ), ਸਗੋਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅੰਸ ਦਾ ਪੁਰਖਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਅੰਸ ਨੂੰ ਛੇ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸੇ ਦੀ ਅੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅਬਰਾਹਾਮ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ; ਅਤੇ ਉਸੇ ਤੋਂ ਇਸਰਾਏਲ ਕੌਮ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ!

ਟੇਬਲ ਆਫ ਨੇਸ਼ੰਸ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਇ ਸਿਰਫ ਚੋਣਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਸੱਤਰ (7 x 10) ਨਾਮ ਦਰਜ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਪੂਰਣਤਾ, ਪੂਰਣਤਾ ਅਤੇ ਪਰਿਪੂਰਣਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਕ ਸੁਝਾਉ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੱਲੋਂ ਨੂਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਸੀਸ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਤੱਕ ਪੁੱਜੀ ਸੀ (9:1, 19)। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ, ਕਿ ਲੇਖਕ “70” ਅੰਕ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਚੋਣਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਏਬਰ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਪਲਗ ਅਤੇ ਯਾਕਟਾਨ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਯਾਕਟਾਨ ਦੇ ਤੇਰਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੇ (10:25-29), ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਪਲਗ ਦੀ ਅੰਸ

ਬਾਰੇ ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਬਰਾਹਾਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਲੈ ਆਇਆ (11:18-26)।

ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਟੇਬਲ ਆਫ ਨੇਸ਼ੰਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ ਲੇਖਾ ਹੈ। ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜਾਂ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੱਕ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਾਲਪਨਿਕ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮਸ਼ੇਪੋਤਾਮੀਆ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਗਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਨੂੰ ਕਨੂੰਨੀ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਨੂੰ ਪਰਤਾਪੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੇਕੇਸ਼ਿਆ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਰਬ ਪ੍ਰਾਇਦੀਪ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਰਾਨ ਦੇ ਪਠਾਰ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਇਹ ਯੂਨਾਨ ਤੱਕ ਅਤੇ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸਪੇਨ ਤੱਕ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਪੁਰਾਤਨ ਤਰਸੀਸ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਜ ਦੇ ਪਾਠਕ ਦੇ ਲਈ ਕੁਝ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੂਚੀ ਟੇਬਲ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਸ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ, ਜਾਤੀਆਂ, ਨਗਰਾਂ, ਕੌਮਾਂ ਅਤੇ ਥਾਂਵਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਸਮੂਹ ਵੱਸਦੇ ਹਨ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ “ਮਾਦਈ” ਜੋ ਕਿ ਮਾਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਹੈ (10:2)। ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਈ ਰਾਸ਼ਟਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਬਰਾਨੀ ਪੁਰਸ਼ਵਾਚਕ ਬਹੁਵਚਨ *im* (-ਈਮ) ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ: “ਕਿੱਤੀਮ,” “ਲੂਦੀਮ,” “ਕਫਤੂਰੀਮ” ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ (10:4, 13, 14)। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅੰਤ ਇਬਰਾਨੀ ਦੇ *ite* (-ਈ) ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਦੇ “-ite” ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ “ਈ ਦੀ ਮਾਤਰਾ” ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ “ਯਬੂਸੀ,” “ਅਮੇਰੀ,” “ਗਿਰਗਾਸੀ,” “ਹਿੱਵੀ” ਅਤੇ “ਕਨਾਨੀ” (10:16-18)। ਥਾਂਵਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ: “ਬਾਬਲ” (ਬੇਬੀਲੋਨ), “ਨੀਨਵਾਰ” ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ (10:10-12)।²

ਅਧਿਆਇ 5 ਵਿਚਲੀਆਂ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕਿਸੇ “ਦੇ ਪੁੱਤਰ” ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਲਈ “ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ਜਾਂ ਜੰਮੇ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਵੇ ਭਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਅਕਤੀ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ, ਜਾਤੀਆਂ ਜਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦਾ “ਪਿਤਾ” (ਪੁਰਖਾ) ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ “ਪੁੱਤਰ” ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਦੀ ਅੰਸ ਸਨ।³ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦੋ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ। “ਮਾਦਈ,” ਮਾਦੀ (10:2) ਯਾਫਥ ਦੀ ਅੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮਸ਼ੇਪੋਤਾਮੀਆ ਦੀ ਘਾਟੀ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਮਿਸਰਇਮ” ਦੇ

ਇਬਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ: ਇਹ ਹਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ (10:6), ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਮਿਸਰ" ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦੇ "ਹਾਮ ਦੇ ਦੇਸ" ਵਜੋਂ ਵੀ ਸਦਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਬੂਰ 105:23, 27)। ਇਹ ਦੋ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮਿਸਰੀ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ: "ਉਤਲਾ ਮਿਸਰ (ਦੱਖਣੀ ਮਿਸਰ) ਅਤੇ ਹੇਠਲਾ ਮਿਸਰ (ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ)"।⁴

ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਉਲਝਣ ਭਰੀਆਂ ਹਨ। ਯਾਫਥ ਦੀ ਅੰਸ ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਨਾਨ (ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸਰਾਏਲ ਜਾਂ ਫਿਲਿਸਤੀਨ) ਦੇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਸਨ, ਜਦਕਿ ਹਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਕਨਾਨ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਅੰਸ ਕਨਾਨ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੋ-ਦੋ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਸੋਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਹਵੀਲਾਹ (10:7, 29), ਸ਼ਬਾ (10:7, 28) ਅਤੇ ਲੂਦ ਜਾਂ ਲੂਦੀ (10:13, 22) ਨਾਮ ਹਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ੇਮ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਿਆਖਿਆ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਅੰਸ ਇੱਕ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਅੰਸ ਨੇ ਉੱਥੋਂ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਅੰਸ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਨ; ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਇੱਕੋ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਇੱਕੋ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਹੋਣ। ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਮੂਹ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਰਹੇ ਅਤੇ ਵਧੇ ਹੋਣਗੇ।

ਟੇਬਲ ਆਫ ਨੇਸ਼ੰਸ ਵਿੱਚ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੂਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ "ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭਰਣਾ" ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ (9:1) ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਨੂੰ ਫੈਲਣਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਲਈ 1 ਇਤਹਾਸ 1:4-23 ਵੇਖੋ।)

ਨੂਹ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ (10:1)

ਇਹ ਨੂਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸ਼ੇਮ, ਹਾਮ ਅਰ ਯਾਫਥ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲਪੱਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਲੇ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰ ਜੰਮੇ।

ਆਇਤ 1. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਵੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਨੂਹ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਦੇ ਲੇਖੇ (גֵּנֶזִּים, ਟੇਲੇਡੇਥ) ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਆਖਦਿਆਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਕਿ **ਪਰਲੇ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰ ਜੰਮੇ**। ਇਹ ਲੇਖਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਮ ਕ੍ਰਮ ਸ਼ੇਮ, ਹਾਮ ਅਰ ਯਾਫਥ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ 10:2, 6, 21), ਸਗੋਂ ਇਹ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਦੇ ਲੇਖੇ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦਿਆਂ (10:21-31; 11:10-26) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਬਾਬਲ ਦੇ ਬੁਰਜ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ (11:1-9)। ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਅੰਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਾਮ ਤੇ ਯਾਫਥ ਦੀ ਅੰਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸ ਬੁਰਜ ਦੇ ਅਚਾਣਕ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖਿੰਡ ਗਈਆਂ ਸਨ "ਜਿਸ ਦੀ ਟੀਸੀ ਅਕਾਸ਼ ਤੱਕ" ਹੋਣ ਲਈ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ (11:4)।

ਯਾਫਥ ਦੇ ਪੁੱਤਰ (10:2-5)

²ਯਾਫਥ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਗੋਮਰ ਅਰ ਮਾਗੋਗ ਅਰ ਮਾਦਈ ਅਰ ਯਾਵਾਨ ਅਰ ਤੂਬਲ ਅਰ ਮਸਕ ਅਰ ਤੀਰਾਸ ਸਨ। ³ਗੋਮਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਸ਼ਕਨਜ਼ ਅਰ ਰੀਫਤ ਅਰ ਤੋਗਰਮਾਹ। “ਯਾਵਾਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਲੀਸਾਹ ਅਰ ਤਰਸੀਸ਼ ਕਿੱਤੀਮ ਅਰ ਦੇਦਾਨੀਮ। ⁵ਏਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਮਾਂ ਦੇ ਟਾਪੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸਾਂ ਅਰ ਕੋਮਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਰ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡੇ ਗਏ।

ਆਇਤ 2. ਨੂਹ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਲੇਖੇ ਦਾ ਅਰੰਭ ਯਾਫਥ ਦੀ ਅੰਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਵਿਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (10:21 ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)। ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ 9:27 ਵਿੱਚ ਨੂਹ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਅਸੀਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਯਾਫਥ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਧਿਆਇ 5 ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੰਕ “7” ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗੁਣਜ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਤਪਤ ਦੇ ਲੇਖਕ ਲਈ ਵੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਨ। ਟੇਬਲ ਆਫ ਨੇਸ਼ਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸੱਤਰ (7 x 10) ਨਾਮ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਯਾਫਥ ਦੇ ਸੱਤ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੇ; ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਵਧਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਗੋਮਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੋਤੇ ਅਤੇ ਯਾਵਾਨ ਦੇ ਚਾਰ ਪੋਤੇ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ। ਯਾਫਥ ਦੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪੋਤੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਅੰਸ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਚੌਦਾਂ (7 ਪੁੱਤਰ + 7 ਪੋਤੇ = 14) ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ।⁵

ਯਾਫਥ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੁੱਤਰ ਗੋਮਰ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 38:6 ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪਛਾਣ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਸੂਰੀ ਲੋਕ *ਗਿਮਿਰੇ* (ਕਿਮੇਰੀ) ਆਖਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਇੰਡੋ-ਯੂਰਪੀ ਮੂਲ ਦੇ ਬੜੇ ਤਾਕਤਵਰ ਲੋਕ ਸਨ। ਅੱਠਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੇਕੇਸ਼ਿਆ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਸੂਰੀ ਸਾਮਰਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਖਤਰਾ ਬਣ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਖਿਰਕਾਰ ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਮਾਈਨਰ (ਕੱਪਦੋਕਿਆ) ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਗਏ ਸਨ।

ਮਾਗੋਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ; ਪਰ ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ “ਮਸਕ” ਅਤੇ “ਤੂਬਲ” ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਸਰਾਏਲ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਵੈਰੀ ਸਨ (ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 38:1-6; 39:1-6)। ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 38:6 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੌਜ “ਤੋਗਰਮਾ” ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ “ਗੋਗ” ਲੂਦਿਆ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਸੀ (685-652 ਈ.ਪੂ.), ਜੋ ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆ ਮਾਈਨਰ ਵਿੱਚ ਏਜੀਅਨ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਯੂਨਾਨੀ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ *ਜਾਇਜੀਸ* ਅਤੇ ਅੱਸੂਰੀ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ *ਗੁਗੁ* ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਯਾਫਥ ਦੀ ਅੰਸ ਦੇ ਇਹ ਲੋਕ ਗੋਮਰ ਦੀ ਅੰਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੱਸੇ ਸਨ।

ਅਗਲਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ **ਮਾਦਈ** ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੋਮੀ ਨਾਮ “ਮਾਦੀ” ਵਜੋਂ ਸਦਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ (2 ਰਾਜਿਆਂ 17:6; ਅਸਤਰ 1:3; ਯਸਾਯਾਹ 13:17; ਯਿਰਮਿਯਾਹ 25:25; ਦਾਨੀਏਲ 8:20; 9:1)। ਇਹ ਇੰਡੋ-ਯੂਰਪੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੂਹ

ਸੀ ਜੋ ਦੂਜੇ ਮਿਲੇਨਿਅਮ ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਰਾਨ ਦੇ ਪਠਾਰੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਆਣ ਵੱਸੇ ਸਨ। ਨੌਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਵਿਚਲੇ ਅੱਸੂਰੀ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰੀ ਇਰਾਨ ਵਿੱਚ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਮਿਦਯਾਨੀਆਂ ਦਿਆਂ ਵਸੋਬਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਮਨਸਰ ਤੀਜੇ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।⁶

ਯਾਵਾਨ ਇੱਕ ਪੁਰਾਤਨ ਯੂਨਾਨੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਨਾਮ, ਯੋਨੀਆ, ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਮਾਈਨਰ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਰੇ ਏਜੀਅਨ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਯੋਨੀਆ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਸੂਰ (ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:2, 13) ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਫੀਨੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਭੂਮੱਧ ਸਾਗਰ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਵਪਾਰ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਧਨੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਦਾਨੀਏਲ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਦੇ ਵੇਲੇ "ਯਾਵਾਨ" ਯੂਨਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ (ਦਾਨੀਏਲ 8:21; 10:20; 11:2)। ਜ਼ਕਰਯਾਹ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਬੂਵਤ ਕੀਤੀ ਸੀ (ਜ਼ਕਰਯਾਹ 9:13)।

ਤੂਬਲ ਅਤੇ **ਮਸਕ** ਇਬਰਾਨੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਯਸਾਯਾਹ 66:19; ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:13; 32:26; 38:2, 3; 39:1)। ਇਹ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਾਲੇ ਸਾਗਰ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ, ਮੱਧ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਮਾਈਨਰ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਸਨ। "ਤੂਬਲ" ਅਕਸਰ ਅੱਕਾਦੀਅਨ *ਤਾਬਾਲ* ਨਾਲ ਅਤੇ "ਮਸਕ" *ਮੁਸਕੀ* ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅੱਸੂਰ ਦੇ ਵੈਰੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਉਤਪਤ 10:2 ਅਤੇ 1 ਇਤਹਾਸ 1:5 ਹੀ ਦੋ ਥਾਂਵਾਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ **ਤੀਰਾਸ** ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਲਕਨ ਪ੍ਰਾਇਦੀਪ ਵਿਚਲੇ ਪੁਰਾਤਨ ਥ੍ਰਾਕੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅੱਜ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਯੂਨਾਨ, ਦੱਖਣੀ ਬੁਲਗਾਰੀਆ ਅਤੇ ਤੁਰਕੀ ਦਾ ਯੂਰਪੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ; ਜਦਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਏਤ੍ਰੁਸਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਠਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਵਿੱਚ ਇਟਲੀ ਵਿੱਚ ਤਕੜਾਈ ਨਾਲ ਵੱਸ ਗਏ ਸਨ।

ਆਇਤ 3. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ **ਗੋਮਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ** ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ **ਅਸ਼ਕਨਜ਼** ਹੈ। ਯਿਰਮਿਯਾਹ 51:27 ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੇ ਯਿਰਮਿਯਾਹ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਸ਼ਕਨਜ਼, ਅਰਾਰਾਤ ਅਤੇ ਮਿੰਨੀ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਵੇ ਭਈ ਉਹ ਬਾਬਲ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ "ਅਸ਼ਕਨਜ਼" ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ *ਅਸਕੁਜ਼ਾ* (ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਥੀਅਨ) ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸਾਬਕਾ ਸੋਵਿਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਅਰਮੇਨੀਆ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। ਯਿਰਮਿਯਾਹ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਇਕ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਕਾਦੀਅਨ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿੰਨੀ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਅੱਸੂਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ।

ਰੀਫਤ ਨੂੰ 1 ਇਤਹਾਸ 1:6 ਵਿੱਚ "ਰੀਫਥ" ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਹਸਤਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਨਾਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ "ਰ" ਦਾ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਬਰਾਨੀ ਅੱਖਰ *ਰੇਸ਼* (ר) ਅਤੇ *ਦਾਲੇਥ* (ר) ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਲਿਖਤ ਦੀ ਨਕਲ ਤਿਆਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। "ਰੀਫਤ" ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪੁਰਾਤਨ ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਜੇਸੇਫਸ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਫਲਾਗੋਨੀਅੰਸ ਲੋਕ ਆਖਦਾ ਹੈ,⁷

ਜੇ ਕਾਲੇ ਸਾਗਰ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਵੱਸੇ ਬਿਬੁਨਿਯਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ; ਪਰ ਇਸ ਪਛਾਣ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਧਾਰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਤੋਗਰਮਾਹ ਨੂੰ ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:13, 14; 38:3-6 ਵਿੱਚ ਯਾਵਾਨ, ਮਸ਼ਕ, ਤੂਬਲ ਅਤੇ, ਗੋਮਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਅੱਸੂਰੀ ਅਤੇ ਹਿੱਤੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਗਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ *ਤੋਗਰਾਮਾ* ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਰਕਮੀਸ਼ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਤਲੇ ਹੇਲੀਸ ਅਤੇ ਫਰਾਤ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਨੇੜਲਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਗੋਮਰ ਦੀ ਅੰਸ ਦੇ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਪਛਾਣ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ।

ਆਇਤ 4. ਸੂਚੀ ਅੱਗੇ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ **ਯਾਵਾਨ** ਦੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰ ਲਿਖਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ **ਅਲੀਸਾਹ** ਸੀ (ਵੇਖੋ ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:7), ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਈ ਲੋਕ *ਅਲਾਸੀਯਾ* ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਮਿਸਰ (ਲਗਭਗ ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਾ ਪੂਰਵ) ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲੇ ਟੌਲ ਏਲ-ਅਮਰਨਾ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਈਪ੍ਰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਟਾਪੂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਿੱਚ **ਤਰਸੀਸ** ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਜੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਭੂਮੱਧ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਪੁੱਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ (ਵੇਖੋ ਯੂਨਾਹ 1:3; 4:2)। ਇਹ ਸਪੇਨ ਵਿਚਲਾ ਪੁਰਾਤਨ ਨਗਰ ਟਾਰਟੇਸੋਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਫੀਨੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਦਾਨਾ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਨਗਰ ਸੀ (ਵੇਖੋ ਜ਼ਬੂਰ 72:10; ਯਸਾਯਾਹ 23:1, 6, 10; 66:19; ਯਿਰਮਿਯਾਹ 10:9; ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:12)। ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਤਰਸੀਸ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਸੁਲੇਮਾਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਰਾਜੇ ਏਜ਼ੀਨੋਗੋਬੋਰ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਨੂੰ ਲਾਲ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਅਰਬ ਅਤੇ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਪਾਰ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਖੱਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ (1 ਰਾਜਿਆਂ 10:22; 22:48; 2 ਇਤਹਾਸ 9:21; 20:36, 37)। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਤਰਸੀਸ ਕਨਾਨ (ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸਰਾਏਲ) ਦੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਭੂਮੱਧ ਸਾਗਰ ਦੇ ਪਾਰ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਟਾਪੂਆਂ (10:5; “ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਅਤੇ ਟਾਪੂ”; NEB) ਦੇ ਪਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਫੀਨੀਕੀ ਵਧੇਰੀ ਢੁਕਵੀਂ ਚੋਣ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਸਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਤਪਤ ਦਾ ਲੇਖਕ ਯਾਵਾਨ ਦੇ ਅੰਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਏਸ਼ੀਆ ਮਾਈਨਰ ਅਤੇ ਬਾਲਕਨ ਪ੍ਰਾਇਦੀਪ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਭੂਮੱਧ ਸਾਗਰ ਅਤੇ ਏਜ਼ੀਅਨ ਸਾਗਰ ਦੇ ਟਾਪੂਆਂ ਉੱਤੇ ਵੱਸ ਗਏ ਸਨ।

ਕਿੱਤੀਮ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿੱਤਿਓਨ ਨਗਰ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪੁਰਾਤਨ ਫੀਨੀਕੀ ਦੇ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਖੰਡਹਰ ਸਾਈਪ੍ਰਸ ਟਾਪੂ ਦੇ ਲਾਰਨਾਕਾ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਨਗਰ ਦਾ ਇਹ ਨਾਮ ਪਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਿਚਲਾ ਇਸ ਦਾ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਹਵਾਲਾ ਇੱਕ ਨਗਰ ਦੀ ਬਜਾਇ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਹੈ (ਗਿਣਤੀ 24:24; ਯਸਾਯਾਹ 23:1; ਯਿਰਮਿਯਾਹ 2:10; ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:6; ਦਾਨੀਏਲ 11:30)।

ਯਾਵਾਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਆਖਰੀ ਨਾਮ **ਦੋਦਾਨੀਮ** ਹੈ। ਜਦਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਬਰਾਨੀ ਹਸਤਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਮਰੀ ਪੈਂਟਾਟਿਉਕ, LXX ਅਤੇ 1 ਇਤਹਾਸ 1:7 ਵਿੱਚ “ਰੋਦਾਨੀਮ” ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ

ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਗਲਤੀ ਰੋਸ (7) ਅਤੇ ਦਾਲੇਥ (7), “ਰਾ” ਅਤੇ “ਦਾ” ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਉਲਝਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਸ ਨੂੰ “ਦੇਦਾਨੀਮ” ਦੀ ਬਜਾਏ “ਰੇਦਾਨੀਮ” ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਬਿਹਤਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਯੂਨਾਨ ਦਾ ਰੋਦੇਸ ਟਾਪੂ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਏਸ਼ੀਆ ਮਾਈਨਰ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ “ਦੇਦਾਨੀਮ” ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਪਤਾ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ।

ਆਇਤ 5. ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚਲਾ ਕਥਨ ਆਇਤਾਂ 20 ਅਤੇ 31 ਵਿੱਚ ਹਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ੋਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅੰਤਿਮ ਟਿੱਪਣੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਲੇਖਕ 10:32 ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਟਿੱਪਣੀ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਤਿਮ ਟਿੱਪਣੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਯਾਵਾਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ (10:4) ਸਗੋਂ ਯਾਫਥ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ (10:2) ਲਈ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਕਿ **ਏਨਾਂ ਤੋਂ [ਯਾਫਥ ਦੀ ਅੰਸ ਤੋਂ] ਕੋਮਾਂ ਦੇ ਟਾਪੂ . . . ਵੰਡੇ ਗਏ** ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸਰਾਕ ਅਤੇ ਯਾਰੂਬ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਆਈ ਅਬਰਾਹਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਧੇ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਯਾਫਥ ਦੀ ਅੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ **ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸਾਂ ਅਰ ਕੋਮਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਰ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡੇ ਗਏ** ਸਨ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਸ ਚਲਾਣੇ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 11:1-9 ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਬਲ ਦੇ ਬੁਰਜ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਜਾ ਕੇ ਖਿੰਡ ਗਏ ਸਨ।

ਹਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ (10:6-20)

⁶ਹਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕੂਸ਼ ਅਰ ਮਿਸਰਇਮ ਅਰ ਪੂਟ ਅਰ ਕਨਾਨ ਸਨ। ⁷ਕੂਸ਼ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਬਾ ਅਰ ਹਵੀਲਾਹ ਅਰ ਸਬਤਾਹ ਅਰ ਰਾਮਾਹ ਅਰ ਸਬਤਕਾ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਮਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਬਾ ਅਰ ਦਦਾਨ ਸਨ। ⁸ਕੂਸ਼ ਤੋਂ ਨਿਮਰੋਦ ਜੰਮਿਆ। ਉਹ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸੂਰਬੀਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ⁹ਉਹ ਯਹੋਵਾਹ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਬਲਵੰਤ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਸੀ। ਏਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਮਰੋਦ ਵਰਗਾ ਯਹੋਵਾਹ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬਲਵੰਤ ਸ਼ਿਕਾਰੀ। ¹⁰ਉਸ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਅਰੰਭ ਬਾਬਲ ਅਰ ਅਰਕ ਅਰ ਅਕੱਦ ਅਰ ਕਲਨੇਹ ਸ਼ਿਨਾਰ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ¹¹ਉਸ ਦੇਸ ਤੋਂ ਅੰਸੂਰ ਨਿੱਕਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਨੀਨਵਾਹ ਅਰ ਰਹੋਬੋਥ-ਈਰ ਅਰ ਕਾਲਹ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ। ¹²ਅਤੇ ਨੀਨਵਾਹ ਅਰ ਕਾਲਹ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਸਨ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਬਣਾਇਆ। ¹³ਮਿਸਰਇਮ ਤੋਂ ਲੂਦੀ ਅਰ ਅਨਾਮੀ ਅਰ ਲਹਾਬੀ ਅਰ ਨਫਤੂਹੀ। ¹⁴ਅਤੇ ਪਤਰੂਸੀ ਅਰ ਕੁਸਲੂਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਫਲਿਸਤੀ ਨਿੱਕਲੇ ਅਰ ਕਫਤੋਰੀ ਜੰਮੇ। ¹⁵ਕਨਾਨ ਤੋਂ ਸੀਦੋਨ ਉਹ ਦਾ ਪਲੇਠਾ ਅਰ ਹੇਥ ਜੰਮੇ। ¹⁶ਨਾਲੇ ਯਬੂਸੀ ਅਰ ਅਮੋਰੀ ਅਰ ਗਿਰਗਾਸੀ। ¹⁷ਅਰ ਹਿੱਵੀ ਅਰ ਅਰਕੀ ਅਰ ਸੀਨੀ। ¹⁸ਅਰ ਅਰਵਾਦੀ ਅਰ ਸਮਾਰੀ ਅਰ ਹਮਾਤੀ ਅਤੇ ਏਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਨਾਨੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਖਿੰਡ ਗਏ। ¹⁹ਅਤੇ ਕਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀਦੋਨ ਤੋਂ ਗਰਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਅੱਜ਼ਰ ਤਾਈਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸਦੂਮ ਅਤੇ ਅਮੂਰਾਹ ਅਰ ਅਦਮਾਹ ਅਰ ਸਬੋਈਮ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਲਾਸ਼ਾ ਤਾਈਂ ਸੀ। ²⁰ਏਹ ਹਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਅਰ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸਾਂ ਅਰ ਕੋਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਆਇਤ 6. ਹੁਣ ਰਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਾ ਅਰੰਭ 10:2 ਵਿਚਲੀ ਯਾਫਥ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਦੀ ਸੂਚੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸੇਬਿਆਂ ਦੇ ਭੁਗੋਲਿਕ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਦੱਖਣ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸੂਚੀ ਦਾ ਅਰੰਭ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਭੁਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕੂਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਥਿਓਪੀਆ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ LXX ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਯਸਾਯਾਹ 18:1; ਯਿਰਮਿਯਾਹ 13:23; ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 29:10; ਸਫਨਯਾਹ 3:10)। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਥਿਓਪੀਆ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਉੱਤਰੀ ਸੂਡਾਨ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਯੂਨਾਨੀ ਲੇਖਕ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਨੂਬੀਆ ਆਖਦੇ ਸਨ। “ਕੂਸ਼” ਇੱਕ ਆਮ ਨਾਮ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਿਸਰੀ ਲੋਕ ਮਿਸਰ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜਾ “ਨੀਲ ਨਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਝਰਨੇ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੀ।”⁸ ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ 10:7-12 ਵਿਚਲਾ ਟੇਬਲ ਆਫ ਨੇਸ਼ੰਸ ਅਰਬੀ ਕੂਸ਼ ਅਤੇ ਕਾਸੀ ਕੂਸ਼ (ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਬੇਬੀਲੋਨ ਅਤੇ ਅੱਸੂਰ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਰੰਭਕ ਕੂਸ਼ੀ ਬਸਤੀਆਂ ਅਰਬ ਅਤੇ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਵਿੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜਦਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਲਾਲ ਸਾਗਰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਅਫਰੀਕਾ (ਇਥਿਓਪੀਆ) ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੱਸੇ ਸਨ।

ਮਿਸਰਇਮ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਿੱਚ ਮਿਸਰ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਬਰਾਨੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲਿਪੀਅੰਤਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਦੁਹਰਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਸਰ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ: ਉਤਲਾ ਮਿਸਰ ਅਤੇ ਹੇਠਲਾ ਮਿਸਰ।

ਪੂਟ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਔਖਾ ਹੈ। ਯਿਰਮਿਯਾਹ ਨੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਦਿੱਤਾ, “ਕੂਸ਼ੀ ਅਤੇ ਫੂਟੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਢਾਲਾਂ ਫੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ” (ਯਿਰਮਿਯਾਹ 46:9) ਅਤੇ ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆ “ਕੂਸ਼, ਫੂਟ, ਲੂਦ, ਸਾਰੇ ਮਿਲਵੇਂ ਲੋਕ ਅਤੇ ਕੂਬ” (ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 30:5)। ਇਹ ਆਇਤਾਂ ਪੂਟ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਅਰਬ ਜਾਂ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਅਫਰੀਕਾ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 38:5 ਪੂਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਫਾਰਸ ਅਤੇ ਕੂਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਾਰਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਸ ਨੂੰ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਵਿਚਲਾ ਕੂਸ਼ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੂਟ ਵੀ ਅਰਬ ਜਾਂ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਇਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰਾਮ ਦਾ ਆਖਰੀ ਪੁੱਤਰ **ਕਨਾਨ** ਸੀ, ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਤੀ-ਸਮੂਹ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 16:3) ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਭੁਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ “ਕਨਾਨ ਦੇਸ਼” ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹ ਉਹੋ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਅਬਰਾਹਾਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅੰਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ (12:1, 5; 13:7; 15:18-21; 17:8)। ਆਖਿਰਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਰਾਏਲੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸਰਾਏਲ ਦੇਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ “ਫਿਲਿਸਤੀਨ” ਆਖਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਸੀ)।

ਆਇਤ 7. ਕੂਸ਼ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਬਾ (ਵੇਖੋ ਜ਼ਬੂਰ 72:10; ਯਸਾਯਾਹ 43:3; 45:14), **ਅਰ ਹਵੀਲਾਹ ਅਰ ਸਬਤਾਹ ਅਰ ਰਾਮਾਹ** (ਵੇਖੋ ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:22), **ਅਰ ਸਬਤਕਾ ਸਨ**। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲਗਭਗ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਬਸ ਐਨਾ ਹੀ ਕਿ ਇਸ

ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਅਰਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਰਾਮਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪੁਰਾਤਨ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਇਸ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਨਗਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਰਬ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ ਦਾ ਯੋਮੇਨ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉਹੋ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਬਾ ਦੀ ਰਾਣੀ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਸੂਰ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਸੋਨਾ, ਧੂਪ, ਗੰਧਰਸ, ਮਸਾਲੇ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ (1 ਰਾਜਿਆਂ 10:1, 2, 10; ਯਸਾਯਾਹ 60:6; ਯਿਰਮਿਯਾਹ 6:20; ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:22)।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, **ਦਦਾਨ ਵੀ ਉੱਤਰੀ ਅਰਬ ਵਿੱਚ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਫਲਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕੇਂਦਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ** (ਯਸਾਯਾਹ 21:13; ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:15)। ਇਹ ਅਦੋਮ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸਥਾਪਿਤ ਸੀ (ਯਿਰਮਿਯਾਹ 49:8; ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 25:13) ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਸੂਰ ਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ (ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:15), ਜਿੱਥੋਂ ਦੀ ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਭੂਮੱਧ ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ 'ਤੇ ਘੱਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਤਪਤ 10:6, 7 ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਾ ਅਤੇ ਦਦਾਨ ਨੂੰ ਹਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਉਤਪਤ 25:3 ਅਤੇ 1 ਇਤਹਾਸ 1:32 ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਾ ਤੇ ਦਦਾਨ ਨੂੰ ਅਬਰਾਹਾਮ ਅਤੇ ਕਤੂਰਾਹ ਦੇ ਪੋਤੇ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸੋਮ ਦੀ ਅੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ (11:10-26)। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੂਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਦੇ ਵਾਰੀ ਨਾਮ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ; ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਨੇੜਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਅਸਧਾਰਣ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।⁹

ਆਇਤ 8. ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਸੂਚੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜਾ ਭਿੰਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੂਸ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਦੋ ਪੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਲੇਖਕ ਥੋੜਾ ਵਾਪਿਸ ਜਾ ਕੇ **ਕੂਸ** ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ **ਨਿਮਰੋਦ** ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ . . . **ਜੰਮਿਆ** ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ “ਦਾ ਪੁੱਤਰ” ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ/ਪੁੱਤਰ ਵਾਲਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਸੀ; ਇਸ ਦਾ ਸਧਾਰਣ ਅਰਥ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ “ਪੁੱਤਰ” (ਜਾਂ ਅੰਸ) ਦਾ ਪੁਰਖਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ “ਨਿਮਰੋਦ” ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਿਮਰੋਦ ਨੂੰ **ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸੂਰਬੀਰ** (גִּבְׁׁר, *ਗਿੱਬੋਰ*) ਜਾਂ “ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜੇਧਾ” (NIV; NRSV) ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਉਸ ਨੂੰ 6:4, 5, 11 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ “ਸੂਰਬੀਰਾਂ” ਨਾਲ ਜੋੜਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜਲ ਪਰਲੇ ਆਈ ਸੀ। ਨਾਲੇ *ਗਿੱਬੋਰ* ਸ਼ਬਦ ਉਤਪਤ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਲੇਖਕ ਨੇ ਨਿਮਰੋਦ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ

ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਭਿਆਣਕ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਆਇਤ 9. ਨਿਮਰੋਦ ਨੂੰ ਯਹੋਵਾਹ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬਲਵੰਤ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਸੂਰ, ਬਾਬਲ ਜਾਂ ਮਿਸਰ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਦਿਉਤਿਆਂ ਜਾਂ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਈ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਟਾ ਸੰਦੇਹਜਨਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਰਾਤਨ ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦਿਲੇਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਖੁੰਖਾਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਲੇਰੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਤਰਾ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿਮਰੋਦ ਦੇ ਬਲਵੰਤ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਹੁਨਰ ਦੇ ਨਾਲ “ਯਹੋਵਾਹ ਦੇ ਅੱਗੇ” ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਭਈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਯੋਗਤਾ ਯਹੋਵਾਹ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਜਦਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਨਿਮਰੋਦ ਜਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਇਤਹਾਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਲੀ ਸੀ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਤੋਹਫਾ ਸੀ। ਬਾਈਬਲ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਯਹੋਵਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਕਸਦ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤੋਹਫੇ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ’ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦਾਰ ਵੀ ਠਹਿਰਾਇਆ।¹⁰

ਆਇਤ 10. ਨਿਮਰੋਦ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਗਰ ਸ਼ਿਨਾਰ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਜਿਹੜਾ ਦੱਖਣ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਸੁਮੇਰ (ਜਾਂ ਬੇਬੀਲੋਨੀਆ) ਦੇ ਲਈ ਬਾਈਬਲ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਾਮ ਹੈ।

ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਨਗਰ **ਬਾਬਲ** (“ਬੇਬੀਲੋਨ”; NIV) ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਆਧੁਨਿਕ ਬਗਦਾਦ ਤੋਂ ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਮੀਲ ਦੂਰ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਫਰਾਤ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸੀ। ਬਾਬਲ ਨੂੰ ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ 11:1-9 ਵਿਚਲੀ ਬਾਬਲ ਦੇ ਬੁਰਜ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।¹¹

ਅਰਕ (ਆਧੁਨਿਕ ਵਾਰਕਾ) ਸੁਮੇਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉਰੂ (ਜਾਂ ਉਰੂਗ) ਦਾ ਅਤੇ ਬੇਬੀਲੋਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉਰੂਕ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਗਰ ਸੀ। ਇਹ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ 150 ਕੁ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ।

ਅਕੱਦ (“ਅੱਕਦਾ” ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਨੂੰ ਅਗਾਏ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ ਸਟੀਕ ਸਥਾਨ ਦੀ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੀ ਹੈ। ਅਕੱਦ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਪੁਰਾਤਨ ਅੱਕਾਦੀਅਨ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰਗੋਨ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ 2350 ਬੀ.ਪੂ. ਵਿੱਚ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੇਮੀਟਿਕ ਰਾਜਵੰਸ਼ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ **ਕਲਨੇਹ** ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਨਗਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਆਮੋਸ 6:2 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਨਗਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਬੀ ਨੇ ਜਿਸ ਨਗਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਉਹ ਉੱਤਰੀ ਸੀਰਿਯਾ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਸੂਰੀਆਂ ਨੇ ਜਿੱਤਿਆ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਉਤਪਤ ਵਿਚਲਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸੁਮੇਰ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਬੇਬੀਲੋਨੀਆ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਨਾਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਗਰ ਦੀ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਆਇਤਾਂ 11, 12. ਸ਼ਿਨਾਰ ਦੇਸ ਤੋਂ ਨਿਮਰੋਦ ਅੱਸੂਰ (ܐܫܘܪ, ਅੱਸੂਰ) ਨੂੰ ਗਿਆ। ਇਬਰਾਨੀ ਨਾਮ "ਅੱਸੂਰ" ਜਾਂ ਤਾਂ ਅੱਸੂਰ ਦੇਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅੱਸੂਰ ਵਿਚਲੇ ਇੱਕ ਨਗਰ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਮਰੋਦ ਨੇ ਅੱਸੂਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ **ਬਣਾਇਆ** ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੀਕਾਹ ਦੇ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅੱਸੂਰ ਨੂੰ "ਨਿਮਰੋਦ ਦਾ ਦੇਸ" ਆਖਿਆ (ਮੀਕਾਹ 5:6)। ਨਿਮਰੋਦ ਦੀ ਅੰਸ ਦੁਆਰਾ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸੁਮੇਰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉੱਤਰ ਨੂੰ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਵੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਤਨ ਕੁਨੀਫੋਰਮ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਨਿਮਰੋਦ ਉੱਤਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦਕਲ-ਫਰਾਤ ਘਾਟੀ ਵਿੱਚ "ਅੱਸੂਰ ਨੂੰ ਗਿਆ" ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ। ਪਹਿਲਾ ਨਗਰ ਜਿਹੜਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, **ਨੀਨਵਾਹ**, ਹਿੰਦਕਲ ਨਦੀ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਧੁਨਿਕ ਨਗਰ ਮੋਸੁਲ ਇਸ ਨਦੀ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਨੂੰ ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ ਠੀਕ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਅੱਠਵੀਂ ਅਤੇ ਸੱਤਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਵਿੱਚ ਨੀਨਵਾਹ ਅੱਸੂਰ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ, ਪਰ 612 ਈ.ਪੂ. ਵਿੱਚ ਬੇਬੀਲੋਨ ਅਤੇ ਮਾਦੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਰਹੋਬੋਬ-ਈਰ ਇੱਕ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ "ਨਗਰ ਦੇ ਚੌੜੇ [ਖੁਲ੍ਹੇ] ਥਾਂ [ਚੌਰਾਹੇ]" ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨੀਨਵਾਹ ਦੇ ਚੌੜੇ ਜਨਤਕ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।¹²

ਰਸਨ, ਆਇਤ 12 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, **ਨੀਨਵਾਹ ਅਰ ਕਾਲਹ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ** ਸਥਿਤ ਸੀ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦਾ ਸਥਾਨ ਅਜੇ ਵੀ ਅਗਿਆਤ ਹੈ।

ਕਾਲਹ, ਆਧੁਨਿਕ ਨਿਮਰੂਦ ਵੀ ਅੱਸੂਰ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਜਨਗਰ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦਕਲ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਇਤ 12 ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਇਬਰਾਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਵਕ ਕ੍ਰਮ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ **ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ** ਕਾਲਹ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨੀਨਵਾਹ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ "ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ" ਨੂੰ "ਕਾਲਹ" ਦੇ ਬਾਅਦ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਸੰਭਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਨਵਾਹ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਇਹੋ ਭਾਵ ਯੂਨਾਨ 1:2; 3:3; 4:11 ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਤਪਤ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਕਾਲਹ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਨਗਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਨੀਨਵਾਹ ਤਾਂ ਅੱਠਵੀਂ ਸਦੀ ਈ.ਪੂ. ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਡਾ ਨਗਰ ਬਣਿਆ ਸੀ।¹³

ਆਇਤਾਂ 13, 14. ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਬਰਾਨੀ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ם' (-*ਈਮ*) ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਇੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜੇ **ਮਿਸਰਇਮ** ਜਾਂ ਮਿਸਰ ਵਿੱਚ ਵੱਸੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸਨ। ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ **ਲੂਦੀ** ਹੈ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਏਸ਼ੀਆ ਮਾਈਨਰ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਗਏ ਸਨ (ਯਸਾਯਾਹ 66:19)¹⁴ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਝ ਨੂੰ ਅਫਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਫੂਟੀ; ਯਿਰਮਿਯਾਹ 46:9; ਰਿਜ਼ਕੀਏਲ 30:5)।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸਟੀਕ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। **ਅਨਾਮੀ** ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੋ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉੱਤਰੀ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਨੀਲ ਨਦੀ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਵੱਸੇ ਸਾਇਰੀਨ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। **ਲਹਾਬੀ** ਨੂੰ "ਲੂਬੀਮ" ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉੱਤਰੀ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਲਿਬਿਆ ਦੇ ਮਾਰੂਥਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਟੀਕਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ **ਨਫਤੂਹੀ** ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠਲੇ (ਉੱਤਰੀ) ਮਿਸਰ ਵਿੱਚ ਨੀਲ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵੱਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।¹⁵

ਹੋਰਨਾਂ ਬਾਈਬਲ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ **ਪਤਰੂਸੀ** ਉਤਲੇ (ਦੱਖਣੀ) ਮਿਸਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ (ਯਸਾਯਾਹ 11:11; ਯਿਰਮਿਯਾਹ 44:1, 15; ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 29:14; 30:14)। ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ **ਕੁਸਲੂਹੀ** ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਬਸ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਹੀ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਭੂਮੱਧ ਸਾਗਰ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਤੀ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸਲੀ ਸਵਾਲ ਅਗਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠਦਾ ਹੈ: **ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਫਲਿਸਤੀ ਨਿੱਕਲੇ**। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੱਗਦੇ ਹਨ; ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ **ਕਫਤੋਰੀ** (ਕਰੇਤੀ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੱਗਿਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਿਸਤੀਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਫਤੋਰ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਯਿਰਮਿਯਾਹ 47:4; ਆਮੋਸ 9:7)। ਫਲਿਸਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੁਸਲੂਹੀ ਅਤੇ ਕਫਤੋਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਇੱਕ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਰੰਭਕ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਫਲਿਸਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਸਲੂਹੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬੜੀ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੀ। ਸੈਕੜੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ ਅਨੇਕ ਕੁਸਲੂਹੀ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ "ਫਲਿਸਤੀ" ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਮਿਸਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ, ਕਰੇਤੋ ਟਾਪੂ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਐਨਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਉੱਥੇ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਸੋਬਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਜਦ ਨਬੀਆਂ ਨੇ ਕਫਤੋਰ (ਕਰੇਤੋ) ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਫਲਿਸਤੀਆਂ ਦਾ ਵਸੋਬਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਨਾਨ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਫਲਿਸਤੀਆਂ ਦੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ (ਮਿਸਰ) ਦੀ ਬਜਾਇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਵਸੋਬੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਤਪਤ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੇ ਫਲਿਸਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਲਿਸਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਜਾਤੀ ਸਮੂਹ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇਰਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਦੇ ਅੰਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਫਿਲਿਸਤੀਨ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਰਾਏਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਾਊਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ (2 ਸਮੂਏਲ 8:11, 12)।

ਆਇਤ 15. ਹਾਮ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪੁੱਤਰ **ਕਨਾਨ** ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਦਾ **ਪਲੋਠਾ ਸੀਦੋਨ** ਸੀ। "ਸੀਦੋਨ" ਨੂੰ ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ 10:19 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਥਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਵਜੋਂ ਵੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਅਰੰਭਕ ਇਤਹਾਸ ਵਿੱਚ "ਸੀਦੋਨ" ਨੂੰ ਫੀਨੀਕੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਗਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਯਹੋਸ਼ੂਆ 19:28 ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ "ਵੱਡਾ ਸੀਦੋਨ" ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਦੀ ਇਸ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਸੂਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੁਝਾਉ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੂਚੀ ਦੂਜੇ ਮਿਲੇਨੀਅਮ ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ 1000 ਈ.ਪੂ. ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਸੂਰ ਐਨਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸੀਦੋਨ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਰਾਜਾ ਦਾਊਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਹੋਏ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੀਰਾਮ ਪਹਿਲਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਨਾਮ, **ਹੇਥ**, ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ NIV ਵਿੱਚ “ਹਿੱਤੀ” ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦਕਿ NEB ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਥ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਕਲਪ ਵਜੋਂ ਲਿਖਦੀ ਹੈ। ਬਾਈਬਲ ਦੀਆਂ ਇਬਰਾਨੀ ਹਸਤਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ “ਹੇਥੀ” ਅਤੇ “ਹਿੱਤੀ” ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਦਿਖਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਰੰਭਕ ਐਨਾਟੋਲਿਅਨ ਹਿੱਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸੰਬੰਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਨਾਨ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਜਾਤੀ ਸਮੂਹ ਹੋਣ ਦੇ ਲੋਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ (ਵੇਖੋ 23:10)¹⁶

ਆਇਤ 16. ਯਬੂਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਇਸਰਾਏਲੀਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੁਢੇਰੇ ਵੱਸਦੇ ਸਨ (ਯਹੋਸ਼ੁਆ 15:8, 63; 18:28; 2 ਸਮੂਏਲ 5:6, 8)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗੈਰ-ਸੋਮੀਟਿਕ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ। “ਯਬੂਸ” (יְבוּס, *ਯਬੂਸ*) – ਜੋ “ਯਰੂਸ਼ਲਮ” ਦਾ ਛੋਟਾ ਰੂਪ ਹੈ (ਨਿਆਈਆਂ 19:10, 11) – ਅਮੋਰੀ ਸ਼ਬਦ *ਯਬੂਸੁਮ* ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੁਰਖੇ ਅਮੂਰੀ ਸਨ (ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 16:3)¹⁷ ਬਾਈਬਲ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਯਬੂਸੀ ਨਾਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ “ਅਰਵਨਾਰਾ” (2 ਸਮੂਏਲ 24:16-24) ਅਤੇ “ਆਰਨਾਨ” (1 ਇਤਹਾਸ 21:15-28; 2 ਇਤਹਾਸ 3:1) ਹੂਰੀ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ¹⁸ ਪੁਰਾਤਨ ਹੂਰੀ ਅਰਮੇਨੀਆ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ 2500 ਤੋਂ 1000 ਈ.ਪੂ. ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਤਨ ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਮਿੱਤਾਨੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹਾਰਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ ਲਿਆ।¹⁹

ਸੂਚੀ ਵਿਚਲਾ ਚੌਥਾ ਨਾਮ, **ਅਮੋਰੀ**, ਪੁਰਾਤਨ ਅੱਕਾਦੀਅਨ ਸਰੋਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ *ਅਮੂਰੂ*, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ “ਪੱਛਮ,” ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲ, ਅਰਥਾਤ ਬੇਬੀਲੋਨ, ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਅੱਸੂਰ, ਵਾਲੇ ਅਮੋਰੀ ਰਾਜਵੰਸ਼ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਅਮੋਰੀ ਲੋਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪੱਛਮੀ ਸਨ। ਸੀਰਿਯਾ, ਫੀਨੀਕੇ ਅਤੇ ਕਨਾਨ ਵਿਚਲੇ ਅਮੋਰੀ ਇੱਕ ਪੱਛਮੀ-ਸੋਮੀਟਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਕਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੀ। ਬਾਈਬਲ “ਅਮੋਰੀ” ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ: (1) ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸਰਾਏਲੀਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਨਾਨ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ (ਯਹੋਸ਼ੁਆ 10:5), ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਯਰਦਨ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ (ਬਿਵਸਥਾ ਸਾਰ 3:8); ਅਤੇ (2) ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਭੂਮੱਧ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੱਸੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਨਾਨੀਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਮੱਧ ਪਹਾੜੀ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਸਨ (ਯਹੋਸ਼ੁਆ 11:3)²⁰

ਇਸਰਾਏਲੀਆਂ ਦੇ ਕਨਾਨ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਉੱਥੇ ਵੱਸਦੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **ਗਿਰਗਾਸ਼ੀ** ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ (15:21; ਬਿਵਸਥਾ ਸਾਰ 7:1; ਯਹੋਸ਼ੁਆ 3:10; 24:11)। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਲਗਭਗ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਪਰ ਰਾਸ ਸ਼ਾਮਰਾ (ਉੱਤਰੀ ਸੀਰਿਯਾ ਵਿੱਚ) ਮਿਲੀਆਂ ਯੁਗਾਰਿਟ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ “ਗਿਰਗਾਸ਼ੀ” ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹੋਣ। ਨਾਲੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਗਦਰੀਨੀਆਂ ਜਾਂ ਗਿਰਸੇਨੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਗਿਰਗਾਸ਼ੀ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣਗੇ (ਮੱਤੀ 8:28; ਮਰਕੁਸ 5:1; ਲੂਕਾ 8:26, 37)²¹ – ਜਿੱਥੇ ਯਿਸੂ ਨੇ ਦੁਸ਼ਟ ਆਤਮਿਆਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਰਾਏਲੀਆਂ ਦਾ ਗਿਰਗਾਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਯਰਦਨ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਯਿਸੂ ਨੇ ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਯਰਦਨ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਆਇਤ 17. ਹਿੱਠੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਅਨੇਕਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਹਿੱਠੀ” ਅਸਲ ਵਿੱਚ “ਹੋਰੀ” ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰੂਪ ਹੈ²² ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੱਠੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਬਾਦੀ ਲਬਾਨੋਨ ਅਤੇ ਸੀਰਿਯਾ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੀ ਹੋਵੇ (ਯਹੋਸ਼ੁਆ 11:3; ਨਿਆਈਆਂ 3:3), ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੱਖਣੀ ਕਨਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਮ ਅਤੇ ਗਿਬਓਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (33:18; 34:2; ਯਹੋਸ਼ੁਆ 9:3, 7)। **ਅਰਕੀ** ਲੋਕ ਲਬਾਨੋਨ ਵਿਚਲੇ ਤ੍ਰਿਪੋਲੀ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਬਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰ ਫੀਨੀਕੇ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੱਸਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਟੌਲ ਅਰਕਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਅਰੰਭਕ ਕਾਂਸਾ ਯੁੱਗ ਤੋਂ ਹਨ। **ਸੀਨੀ** ਕਬੀਲਾ ਵੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉੱਤਰੀ ਕਨਾਨੀ ਕਬੀਲਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰੀ ਫੀਨੀਕੇ ਦੇ ਸਿਯਾਨੂ ਨਗਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ।

ਆਇਤ 18. ਅਰਵਾਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪੁਰਾਤਨ ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਗਰ ਦਾ ਆਧੁਨਿਕ ਨਾਮ ਰੁਆਦ ਹੈ, ਜੋ ਭੂਮੱਧ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਦੋ ਮੀਲ ਅੰਦਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚਲੇ ਇੱਕ ਟਾਪੂ ਉੱਤੇ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਤ੍ਰਿਪੋਲੀ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਪੈਂਤੀ ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੈ। ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:8, 11 ਅਰਵਦ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮਲਾਹ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ਵਜੋਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੂਰ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ। ਅਗਲਾ ਨਾਮ **ਸਮਾਰੀ** ਹੈ (𐤎𐤌𐤕, *ਤਸੇਮਾਰੀ*) ਅਤੇ ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਮਿਸਰੀ ਅਤੇ ਅੱਸੂਰੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸੁਮਰਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸੀਰਿਯਾ ਵਿਚਲੇ ਭੂਮੱਧ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਤ੍ਰਿਪੋਲੀ ਅਤੇ ਅਰਵਾਦ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। **ਹਮਾਤੀ** ਲੋਕ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਕਨਾਨ ਅਤੇ ਇਸਰਾਏਲ ਦੀ ਉੱਤਰੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਸੀਰਿਯਾ ਦੀ ਓਰੋਂਟਸ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹਮਾਥ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਸਨ (ਗਿਣਤੀ 34:8; 1 ਰਾਜਿਆਂ 8:65; 2 ਰਾਜਿਆਂ 14:25; ਆਮੋਸ 6:2, 14)।

10:15-18 ਵਿੱਚ ਦਰਜ **ਘਰਾਣਿਆਂ** ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ **ਕਨਾਨੀ** [ਲੋਕ] **ਖਿੰਡ ਗਏ** ਸਨ। ਇੱਥੇ “ਖਿੰਡ ਗਏ” (𐤎𐤌, *ਪੁਟਸ*) ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਰਿਆ ਦਾ 11:4, 8 ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ “ਖਿੰਡ ਜਾਈਏ” ਅਤੇ “ਖਿੰਡਾ ਦਿੱਤਾ” ਵੱਜੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 10:10 ਵਿੱਚ “ਬਾਬਲ” ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, “ਖਿੰਡ ਗਏ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਧਿਆਇ 11 ਵਿਚਲੇ ਬਾਬਲ ਦੇ ਬੁਰਜ ਦੀ ਕਥਾ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ “ਉਨ੍ਹਾਂ [ਲੋਕਾਂ] ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਖਿੰਡਾ ਦਿੱਤਾ” (11:8)।

ਆਇਤ 19. ਸਮਾਪਨ ਕਰਦਿਆਂ ਲੇਖਕ ਨੇ **ਕਨਾਨੀਆਂ** ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਉੱਤਰ ਵੱਲ **ਸੀਦੋਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਗਰਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ** ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਦੱਖਣੀ ਸਰਹੱਦ **ਅੱਜਰ ਤਾਈਂ** ਸੀ। ਅੱਜਰ ਭੂਮੱਧ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਮੁੱਖ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਸੀ, ਜੋ ਕਨਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਿਆਂ ਮਿਸਰ ਦੇ ਉਪਜਾਊ ਉੱਤਰੀ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਮਸੇਪੋਤਾਮੀਆ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਸੀ। ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਸਰਹੱਦ ਮ੍ਰਿਤ ਸਾਗਰ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ **ਸਦੂਮ ਅਤੇ ਅਮੂਰਾਹ ਅਰ ਅਦਮਾਹ ਅਰ ਸਬੋਈਮ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਲਾਸ਼ਾ ਤਾਈਂ** ਜਾਂਦੀ ਸੀ। 14:2, 3 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਨਗਰ “ਸਿੰਦੀਮ (ਅਰਥਾਤ ਲਵਣ ਸਾਗਰ) ਦੀ ਦੂਣ ਵਿੱਚ ਸਨ।” ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (19:24, 25, 28, 29; ਵੇਖੋ ਬਿਵਸਥਾ ਸਾਰ 29:22-26; ਯਸਾਯਾਹ 1:9, 10; 3:9; ਹੋਸ਼ੇਆ 11:8; ਆਮੋਸ 4:11)। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੁਰਾਤੱਤਵ

ਖੇਜ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੀ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਨਗਰ “ਲਾਸ਼ਾ” ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਈਬਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਇੱਕਮਾਤਰ ਹਵਾਲਾ ਇਹੋ ਹੈ।

ਆਇਤ 20. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਸਮਾਪਨ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਵਿਚਲੇ ਇਹ ਲੋਕ ਹਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਅਰ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸਾਂ ਅਰ ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਟੋਬਲ ਆਫ ਨੇਸ਼ੰਸ ਵਿੱਚ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀਆਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸੂਚੀ ਦਾ ਅੰਤ (ਵੇਖੋ 10:5, 31) ਯਾਫਥ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਦੇ ਅੰਤ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜਾ ਭਿੰਨ ਹੈ (10:5)। ਯਾਫਥ ਦੀ ਅੰਸ ਦੇ “ਦੇਸਾਂ . . . ਬੋਲੀ . . . ਘਰਾਣਿਆਂ” ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਹਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ਼ੇਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ (10:21-31)

²¹ਸ਼ੇਮ ਦੇ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਏਬਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਅਰ ਯਾਫਥ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸੀ ਪੁੱਤਰ ਜੰਮੇ। ²²ਸ਼ੇਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਏਲਾਮ ਅਰ ਅਸੂਰ ਅਰ ਅਰਪਕਸ਼ਦ ਅਰ ਲੂਦ ਅਰ ਅਰਾਮ ਸਨ। ²³ਅਰਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਉਸ ਅਰ ਰੂਲ ਅਰ ਗਥਰ ਅਰ ਮਸ਼ ਸਨ। ²⁴ਅਰਪਕਸ਼ਦ ਤੋਂ ਸ਼ਾਲਹ ਅਤੇ ਸ਼ਲਹ ਤੋਂ ਏਬਰ। ²⁵ਏਬਰ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਜੰਮੇ, ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਉਂ ਪਲਗ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਵੰਡੀ ਗਈ ਅਰ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਯਾਕਟਾਨ ਸੀ। ²⁶ਅਰ ਯਾਕਟਾਨ ਤੋਂ ਅਲਮੇਦਾਦ ਅਰ ਸਾਲਫ ਅਰ ਹਸਰਮਾਵਤ ਅਰ ਯਾਰਗ। ²⁷ਅਰ ਹਦੇਰਾਮ ਅਰ ਉਜ਼ਾਲ ਅਰ ਦਿਕਲਾਹ। ²⁸ਅਰ ਓਬਾਲ ਅਰ ਅਬੀਮਾਏਲ ਅਰ ਸ਼ਬਾ। ²⁹ਅਰ ਓਫਿਰ ਅਰ ਹਵੀਲਾਹ ਅਰ ਯੋਬਾਬ ਜੰਮੇ। ਏਹ ਸਭ ਯਾਕਟਾਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ³⁰ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਸ ਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸਫਾਰ ਤੀਕ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰਬ ਦਾ ਇੱਕ ਪਹਾੜ ਹੈ। ³¹ਏਹ ਸ਼ੇਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਅਰ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ।

ਆਇਤ 21. ਨੂਹ ਦੀ ਅੰਸ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਨੂੰ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਥਿਓਲੋਜ਼ਿਕਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲਿਖਤ ਤੁਰੰਤ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਮ ਏਬਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਕੁਲ ਦਾ ਪੁਰਖਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਬਰਾਹਾਮ ਅਤੇ ਚੁਈ ਹੋਈ ਇਬਰਾਨੀ ਕੌਮ ਨਿਕਲੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਕਿ “ਪਿਤਾ” ਦੀ ਵਰਤੋਂ “ਪੁਰਖੇ” ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਏਬਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਮ ਦਾ ਪਰਪੋਤਾ ਸੀ (10:22-24)।

NASB ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੇਮ ਯਾਫਥ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸੀ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।²³ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨੂਹ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਕੱਠੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਸ਼ੇਮ ਦਾ ਨਾਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ (5:32; 6:10; 7:13; 9:18; 10:1)। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਕ੍ਰਮ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਸ਼ੇਮ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਉਹ ਨੂਹ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ “ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ” ਸੀ (9:24)। ਜੇਕਰ NASB ਨੇ ਸਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕਿ ਸ਼ੇਮ “ਯਾਫਥ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ” ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਧਿਆਇ 10 ਵਿੱਚ ਯਾਫਥ ਦੇ ਕੁਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ

ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਅਨੁਵਾਦ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਯਾਫਤ ਸ਼ੇਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸੀ (KJV; NKJV; NIV)। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ KJV ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਮ “ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਯਾਫਥ ਦਾ ਭਰਾ ਸੀ।” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਬਦਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਇਬਰਾਨੀ ਦੇ ਸਬਦਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ²⁴ ਅਤੇ ਇਹ LXX ਨਾਲ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯੂ. ਕਾਸਟੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵੇਰਵਾ “ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਜਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਲੇਠੇ ਭਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।”²⁵ ਜੇਕਰ ਨੂਹ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਯਾਫਥ ਸੀ, ਤਾਂ ਜਲ ਪਰਲੇ ਵੇਲੇ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਉਮਰ ਦੱਸਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੌਖਿਆਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ (11:10, 11 ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)।

ਆਇਤ 22. ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸ਼ੇਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਾ ਅਰੰਭ ਏਲਾਮ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਲਾਮੀ ਲੋਕ ਹਿੱਦਕਲ-ਫਰਾਤ ਘਾਟੀ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜਾ ਅੱਜ ਦੇ ਇਰਾਨ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੂਸ਼ਨ ਸੀ (ਅਸਤਰ 1:2-5; ਦਾਨੀਏਲ 8:2)। ਇੱਥੇ ਥੋੜੀ ਉਲਝਣ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਏਲਾਮੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੇਮੀਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਅੰਸ ਮੰਨਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਮ ਦੇ ਕੁਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਏਲਾਮ ਦੇ ਅਰੰਭਕ ਵਸਨੀਕ ਸੇਮੀਟਿਕ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।²⁶

ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅੱਸੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ “ਅੱਸੀਰਿਯਾ” ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਮ ਉੱਤਰੀ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਦੀ ਘਾਟੀ ਦੇ ਦੇਸ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਕੋਮੀ ਦਿਉਤੇ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਸੀ। ਉਤਪਤ 10:11, 12 ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਮਰੋਦ ਨੇ, ਜੋ ਹਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ, ਅੱਸੂਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ। 10:22 ਵਿੱਚ ਅੱਸੀਰਿਯਾ (ਅੱਸੂਰ) ਦੇ ਅਸਲੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਮੇਰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਮ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਅੱਸੂਰ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਅਰੰਭਕ ਲੋਕ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਰਹੇ ਸੇਮੀਟਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਖਦੇੜ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ।²⁷

ਅਰਪਕਸਦ ਇੱਕ ਭੇਤ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਤਾਂ ਨਾਮ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਪਛਾਣ ਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂਲ ਦੀ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਬਰਾਨੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਤਿੰਨ ਅੱਖਰਾਂ, אכס (ਕਸਦ) ਨੂੰ ਕਾਸੀਦੀਮ (ਕਸਦੀ ਜਾਂ ਬੇਬੀਲੋਨ ਦੇ ਵਸਨੀਕ) ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਰਪਕਸਦ ਨੂੰ ਆਰਫਾ (ਆਧੁਨਿਕ ਕਿਰਕੁਕ) ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉੱਤਰੀ ਇਰਾਕ ਦਾ ਇੱਕ ਕਸਬਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਐਨੀਆਂ ਅੌਖਿਆਈਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਅਰਪਕਸਦ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਾਮ ਜਿਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਲੂਦ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਲੂਦੀ ਲੋਕ ਹਾਮ

ਦੇ ਕੁਲ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ (10:13, 14 ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ), ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਲੂਦ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਅੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ; ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਵੇਖਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਆਮ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨਾਮ ਹੋਣ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਲੂਦੀ ਲੋਕ ਕੌਣ ਸਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲੂਦ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਲੋਕ ਕਿੱਥੇ ਵੱਸਦੇ ਸਨ।

ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਮ ਦਾ ਆਖਰੀ ਪੁੱਤਰ **ਅਰਾਮ** ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਏਲਾਮ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਕੀਰ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪੁਰਖਾ ਸੀ (ਯਸਾਯਾਹ 22:6; ਆਮੋਸ 9:7)। ਅਰਾਮੀ ਲੋਕ ਦੂਜੇ ਮਿਲੇਨਿਅਮ ਈ.ਪੂ. ਵਿੱਚ ਉੱਤਰੀ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਅਤੇ ਸੀਰਿਯਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਵੱਸ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਬਰਾਹਾਮ, ਇਸਹਾਕ ਅਤੇ ਯਾਕੂਬ ਦਾ ਅਰਾਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਹਾਰਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੜਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸੰਬੰਧ ਸੀ (11:31, 32; 24:4, 10; 25:20; 27:43; 28:5, 10; 31:17-24)। ਬਿਵਸਥਾ ਸਾਰ 26:5 ਯਾਕੂਬ ਨੂੰ "ਇੱਕ ਘੁੱਮਕੜ ਅਰਾਮੀ" ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਾਰਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਬਰਾਹਾਮ ਦੇ ਭਰਾ ਨਾਹੋਰ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ "ਅਰਾਮ" ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੀ ਹੈ (22:21)।

ਆਇਤ 23. 10:22 ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਮ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਗਲੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ **ਅਰਾਮ** ਅਤੇ ਅਰਪਕਸ਼ਦ ਦੀ ਅੰਸ ਬਾਰੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਰਾਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ **ਊਸ** ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅੰਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ "ਊਸ" ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਾਮ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਯੂਬ ਇਸੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ (ਅੱਯੂਬ 1:1), ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਸਟੀਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨਿਸ਼ਿਤ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਊਸ ਇਸਰਾਏਲ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿਚਲੇ ਅਰਾਮ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਇਸਰਾਏਲ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਅਦੇਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਅੱਯੂਬ 2:11)। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਇੱਕ ਊਜ਼ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸੀ (ਯਿਰਮਿਯਾਹ 25:20, 21; ਵਿਰਲਾਪ 4:21)। ਇਹ ਸਥਾਨ ਏਸਾਉ ਦੀ ਅੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (36:1, 28)। ਜੇਸੇਫਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 10:23 ਵਿਚਲੇ "ਊਸ" ਨਾਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਇਸਰਾਏਲ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦੰਮਿਸਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।²⁸ ਜਦਕਿ ਇਹ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਇਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਾਮੀ ਸਭਿਅਤਾ ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ (ਹਾਰਾਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ) ਅਤੇ ਸੀਰਿਯਾ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਨਾਹੋਰ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ "ਊਸ" ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (22:21)।

ਹੂਲ ਅਤੇ **ਗਥਰ** ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ **ਮਸ਼** ਦੀ ਵੀ। LXX ਅਤੇ 1 ਇਤਹਾਸ 1:17 ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ NIV ਇਬਰਾਨੀ ਦੇ מָשָׁ (*ਮਸ਼*) ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਈ ਇਹ "ਮਸ਼ਕ" (מִשְׁכָּ, *ਮਸ਼ਕ*) ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਿਅੰਜਨ (*ਮ*, *ਕ*) ਦੀ ਹੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ 10:23 ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ 1 ਇਤਹਾਸ 1:17 ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੇ

ਅਜਿਹਾ 1 ਇਤਹਾਸ 1:5 ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਯਾਫਥ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਵਿੱਚ “ਮਸ਼ਕ” ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਇਬਰਾਨੀ ਹਸਤਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਇਤਹਾਸ 1:17 ਵਿੱਚ “ਮਸ਼” ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। “ਮਸ਼” ਦੇ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਸੁਝਾਉ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਏਸ਼ੀਆ ਮਾਈਨਰ, ਉੱਤਰੀ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਵਿੱਚ ਮਾਉਂਟ ਮਾਸੀਅਸ ਅਤੇ ਲਬਾਨੋਨ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਆਇਤ 24. ਜਦ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਅਗਾਂਹ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ **ਅਰਪਕਸ਼ਦ ਤੋਂ ਸ਼ਾਲਹ** ਹੋਇਆ ਅਤੇ **ਸ਼ਾਲਹ ਤੋਂ ਏਬਰ** ਹੋਇਆ। “ਸ਼ਾਲਹ” ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਬਸ ਐਨਾ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਯਹੂਦਾਹ ਦੇ ਕੁਲ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ (38:5, 11, 14, 26; 46:12; ਗਿਣਤੀ 26:20; 1 ਇਤਹਾਸ 2:3; 4:21-23)। “ਏਬਰ” ਇਬਰਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੁਰਖਾ ਸੀ। “ਏਬਰੁਮ” ਨਾਮ ਲਗਭਗ 2300 ਈ.ਪੂ. ਦੇ ਏਬਲਾ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਏਬਰੁਮ ਉੱਤਰੀ ਸੀਰਿਯਾ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਏਬਲਾ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਜਦਕਿ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਖੋਜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੀਜੇ ਮਿਲੇਨਿਅਮ ਈ.ਪੂ. ਦੇ ਅੰਤ ਵੇਲੇ “ਏਬਰ” ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਸੋਮੀਟਿਕ ਨਾਮ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ 10:24 ਵਿਚਲੇ ਏਬਰ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਏਬਲਾ ਦੇ ਏਬਰੁਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦੋ ਵੱਖਰੇ ਲੋਕ ਸਨ।²⁹

ਆਇਤ 25. **ਏਬਰ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਪਲਗ** ਅਤੇ **ਯਾਕਟਾਨ** ਸਨ। ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ “ਪਲਗ” ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ **ਉਹ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਵੰਡੀ ਗਈ** ਸੀ। ਲੇਖਕ ਇੱਥੇ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹੋਈ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। “ਪਲਗ” (פֶּלֶג, *ਪਲਗ*) ਨਾਮ ਮੂਲ ਕਿਰਿਆ פֶּלַג (*ਪਲਗ*) ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ “ਵੰਡਣਾ”; ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਉਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਇੱਕ ਪੂਰਵ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪਲਗ ਦੇ ਜੀਵਨਕਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ: ਬਾਬਲ ਦੇ ਬੁਰਜ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਦਾ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਖਿੰਡ ਜਾਣਾ (11:1-9)।

ਆਇਤ 26. 10:26-30 ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਅੰਸ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾਂ ਨਾਮ ਹਨ, ਜੋ ਨੂਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਕੁਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹੈ (10:21-31)। ਇਹ ਲੋਕ ਅਰਬ ਪ੍ਰਾਇਦੀਪ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਗਏ ਸਨ।

ਯਾਕਟਾਨ ਦੀ ਸਟੀਕਤਾ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ; ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਖਣੀ ਅਰਬ ਦੇ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਬਾਰੇ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।³⁰ **ਅਲਮੇਦਾਦ** ਨੂੰ LXX ਵਿੱਚ “ਏਲਮੇਦਾਦ” ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ “ਪਰਮੇਸੁਰ [ਏਲ] ਇੱਕ ਮਿੱਤਰ ਹੈ”; ਪਰ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। **ਸਾਲਫ** ਨੂੰ ਯੋਮੇਨ ਵਿੱਚ ਏਦੇਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਇੱਕ ਜਿਲੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। **ਹਸਰਮਾਵਤ** ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੁਰਖਾ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਦੱਖਣੀ ਅਰਬ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰੀ ਯੋਮੇਨ ਦੇ ਹਾਦਰਾਮਓਤ ਜਿਲੇ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਗਏ ਸਨ। **ਯਾਰਹ** ਨੂੰ אֲרָח (*ਯੇਰਾਖ*) ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ “ਮਹੀਨਾ” ਅਤੇ ਇਹ ਇਬਰਾਨੀ ਵਿੱਚ “ਚੰਦ” (חֹדֶשׁ, *ਯਾਰੇਆਖ*) ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।³¹ ਦੱਖਣੀ ਅਰਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦਿਉਤੇ ਦਾ ਨਾਮ ਇਹੋ ਸੀ।

ਆਇਤ 27. **ਹਦੇਰਾਮ** ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹੈ “ਹਦ [ਆਦ] ਉੱਚਾ ਹੈ”।³² ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਅੰਸ ਦੇ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਤਰੀ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਅਤੇ ਸੀਰਿਯਾ ਦਾ ਤੁਰਾਨ ਦਾ ਦਿਉਤਾ

ਵੀ ਇਸੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। “ਹਦੇਰਾਮ” ਦਾ ਨਾਮ 1 ਇਤਹਾਸ 18:10 ਅਤੇ 2 ਇਤਹਾਸ 10:18 ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਤਨ ਸੇਬੀਅਨ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ।

ਉਜ਼ਾਲ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 27:19 ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਯੋਮੇਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸਨਾਅ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਨਾਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। **ਦਿਕਲਾਹ** ਨਾਮ ਇਬਰਾਨੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ (דקל, ਟੇਕੇਲ) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ “ਖਜ਼ੂਰਾ” ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਰਬ ਵਿਚਲੇ ਰੇਗੀਸਤਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਗੀਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਖਜ਼ੂਰ ਦੇ ਬਿਰਛ ਹੋਣਗੇ।

ਆਇਤ 28. ਉਬਾਲ (עבאל, ਓਬਾਲ) 1 ਇਤਹਾਸ 1:22 ਵਿੱਚ “ਏਬਾਲ” (עבאל, ਏਬਾਲ) ਵਜੋਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਪੈਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਆਈ ਇਹ ਭਿੰਨਤਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਵਾਵ (ו) ਅਤੇ ਯੇਦ (י) ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਗਲਤੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਮਰੀ ਪੈਂਟਾਟਿਯੂਕ 10:28 ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ “ਏਬਾਲ” ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਾਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਯੋਮੇਨ ਵਿਚਲੇ ਆਧੁਨਿਕ ਉਬਾਲ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਬੀਮਾਏਲ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ “ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਦਿਉਤਾ ਹੈ,” ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੱਕ ਸੇਬੀਅਨ ਜਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸੇਮੀਟਿਕ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਨਾਮ ਸਿਰਫ ਇੱਥੇ ਅਤੇ 1 ਇਤਹਾਸ 1:22 ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਸਟੀਕ ਪਛਾਣ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ।

ਅੰਸ ਦੇ ਅਗਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ **ਸ਼ਬਾ** ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਹਾਮ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਹੈ (10:7 ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ; ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਸ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਵੱਸਦੇ ਹੋਣਗੇ।

ਆਇਤ 29. ਓਫਿਰ ਦਾ ਨਾਮ ਕੁੰਦਨ ਸੋਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅੱਯੂਬ 22:24; 28:16; ਜ਼ਬੂਰ 45:9) ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਲੇਮਾਨ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ (1 ਰਾਜਿਆਂ 9:28; 2 ਇਤਹਾਸ 8:18)। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਨਾਮ ਦੇ ਸਥਾਨ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਤਾਂ ਵੀ ਸ਼ੇਮ ਦੇ ਕੁਲ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਧੇਰੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਰਬ ਪ੍ਰਾਇਦੀਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਹੋਵੇਗਾ।

ਫਿਰ **ਹਵੀਲਾਹ** ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹਾਮ ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (10:7)। ਜਿਸ ਹਵੀਲਾਹ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ 10:29 ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਪੱਛਮੀ ਅਰਬ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਗਏ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਵੀਲਾਹ ਨੂੰ “ਮਿਸਰ ਦੇ ਪੂਰਬ” ਵਿੱਚ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਇਸ਼ਮਾਏਲਿਆਂ ਦਾ ਵਸੋਬਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ (25:18)। ਪੱਛਮੀ ਅਰਬ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਇਲਾਕਾ ਪੀਸ਼ੇਨ ਨਦੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਰਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (2:11, 12 ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)।

ਯੋਬਾਬ ਯਾਕਟਾਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਇਹੋ ਨਾਮ ਉਤਪਤ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਦੇਮ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ (36:33, 34) ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਯਹੋਸ਼ੁਆ 11:1; 1 ਇਤਹਾਸ 8:9, 18)। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਯੋਬਾਬ ਨੂੰ

ਮੱਕਾ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਯੁਹਾਇਬਾਬ ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਅਰਬੀ ਕਸਬੇ ਨਾਲ ਜੋੜਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਆਇਤ 30. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ 10:26-29 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਯਾਕਟਾਨ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੇਖਕ ਨੇ 10:19 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਥਨ ਵਰਗਾ ਕਥਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਸੋਬਿਆਂ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਸ਼ਾ, ਸਫਾਰ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਦਾ ਇੱਕ ਪਹਾੜ ਦੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਆਮ ਸਹਿਮਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਯਾਕਟਾਨ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੱਖਣੀ ਅਰਬ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੱਸਦਾ ਸੀ।

ਆਇਤ 31. ਇਹ ਆਇਤ ਸ਼ੇਮ ਦੀ ਅੰਸ ਦੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਏਹ ਸ਼ੇਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਅਰ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਯਾਫਥ ਅਤੇ ਹਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (10:5, 20)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ “ਘਰਾਣਿਆਂ,” “ਬੋਲੀਆਂ,” “ਦੇਸਾਂ” ਅਤੇ “ਕੋਮਾਂ” ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨੂਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਕਥਨ (10:32)

³²ਏਹ ਨੂਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਮਾਂ ਵਿੱਚ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪਰਲੇ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੋਮਾਂ ਖਿੱਡ ਗਈਆਂ।

ਆਇਤ 32. ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਅੰਤ ਆਖਰੀ ਸਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਨੂਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਵਧ ਕੇ ਕੋਮਾਂ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਮਾਂ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪਰਲੇ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਫੈਲ ਗਈਆਂ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਭਰਿਆ ਜਾਣਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ ਕਿ “ਫਲੇ ਅਰ ਵਧੇ ਅਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿਓ” (9:1; ਵੇਖੋ 9:7)।

ਇਹ ਸਾਰ ਅਧਿਆਇ 11 ਵਿਚਲੇ ਬਾਬਲ ਦੇ ਬੁਰਜ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਲਈ ਮੰਚ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੱਲੋਂ ਸੁੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ “ਕੋਮਾਂ” ਅਤੇ “ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ” ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ।

ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ

ਟੇਬਲ ਆਫ ਨੇਸ਼ੰਸ (ਅਧਿਆਇ 10)

ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਉਤਪਤ 10 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਥਿਓਲੋਜੀਕਲ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ ਲਈ ਬੜੀ ਸੀਮਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਨਿਮਰੋਦ, ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਹਾਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਤਹਾਸ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਜਾਂ ਮੌਤ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਸੀ (ਜਿਵੇਂ

ਕਿ ਅਧਿਆਇ 5 ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੀਮਿਤ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪਾਠ ਸਿੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਆਪ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੂਸਾ ਵੱਲੋਂ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਕਥਨ ਇੱਥੇ ਦੁਕਵਾਂ ਬੈਠਦਾ ਹੈ: “ਜਦ ਅੱਤ ਮਹਾਨ ਨੇ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਖ ਵੰਡੀ, ਜਦ ਉਸ ਆਦਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉੱਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ, ਇਸਰਾਏਲੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ” (ਬਿਵਸਥਾ ਸਾਰ 32:8; ਵੇਖੋ ਆਮੋਸ 9:7, 8)। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਕਥਨ ਪੌਲੁਸ ਵੱਲੋਂ ਅਥੇਨੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ: ਉਸ ਨੇ ਕੌਮਾਂ ਬਾਰੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ “ਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਵੱਸਣ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ ਰਚਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥਾਪੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਠਹਿਰਾਈਆਂ” (ਰਸੂਲਾਂ 17:26)। “ਮਨੁੱਖ” ਦੇ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਯੂਨਾਨੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ “ਇੱਕ” ਨੂੰ ਆਦਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੌਲੁਸ ਨੂਹ ਵੱਲੋਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਆਦਮ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜਲ ਪਰਲੋ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਸੀ।

ਅਧਿਆਇ 10 ਦੀ ਇਹ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਉਤਪਤ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਇ 11 ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦੀ ਗਾਥਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਖਿਰਕਾਰ ਅਬਰਾਹਾਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅੰਸ ਨੇ ਇਸਰਾਏਲ ਕੌਮ ਬਣਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ, ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ “ਜਗਤ ਦਾ ਤਾਰਨਹਾਰਾ” ਹੈ (ਯੂਹੰਨਾ 4:42)। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਪਰਜਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਗਾਥਾ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ, ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਲ ਪਰਲੋ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਨੂਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, “ਫਲੇ ਅਰ ਵਧੇ ਅਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿਓ” (9:1); ਅਤੇ ਅਧਿਆਇ 10 ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਸੀਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਬਾਰ-ਬਾਰ ਲਿਖਤ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਵਧਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋ ਕੇ ਫੈਲਦੇ ਗਏ:

ਏਨਾਂ ਤੋਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਟਾਪੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸਾਂ ਅਰ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਰ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡੇ ਗਏ . . . ਅਤੇ ਏਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਨਾਨੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਖਿੰਡ ਗਏ (10:5-18)।

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਅੰਤ ਇਹ ਆਖਦਿਆਂ ਕੀਤਾ, “ਏਹ ਨੂਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪਰਲੋ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੌਮਾਂ ਖਿੰਡ ਗਈਆਂ” (10:32)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਖਿੰਡ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਹੱਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਇਤਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰਜਿਆ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਇੱਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਨੂਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਦੇ ਪੁਰਖੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਦੇ ਪੁਰਖੇ ਸੋਮ, ਹਾਮ ਜਾਂ ਯਾਫਥ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਕੌਮ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਝ ਕੌਮਾਂ ਨੇ ਭੌਤਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹਨ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ (ਕਹਾਉਤਾਂ 22:1, 2)। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਜਾਤੀਵਾਦ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਇਸਰਾਏਲ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਬਰਾਨੀ ਗੁਆਂਢੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ “ਪਰਦੇਸੀ” (גֵּר, ਗੈਰ, ਅਰਥਾਤ “ਅਜਨਬੀ” ਜਾਂ “ਗੈਰਯਹੂਦੀ”) ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ (ਲੇਵੀਆਂ 19:18, 33, 34; ਵੇਖੋ ਮੱਤੀ 28:18-20; ਮਰਕੁਸ 11:17; ਰਸੂਲਾਂ 10:35, 36)।

ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਲਾਲਸਾ ਦੇ ਸਮਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਨਾਸ ਦੇ ਬੀਜ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਇਨ ਦੀ ਅੰਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਕਲਾ ਦੇ ਯੰਤਰ ਅਤੇ ਪਿੱਤਲ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਔਜ਼ਾਰ ਬਣਾਏ (4:17-22)। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਹਤਿਆਰੇ ਬਣੇ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ (4:23, 24; 6:1-5, 11)।

ਅਧਿਆਇ 10 ਦੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਨਿਮਰੋਦ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ “ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸੂਰਬੀਰ” ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ (10:8), ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਪਲਬਧੀਆਂ ਸਿਰਫ ਨਗਰ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਬਲ (ਬੇਬੀਲੋਨ), ਨੀਨਵਾਹ ਅਤੇ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਦੀ ਘਾਟੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਨਿਮਰੋਦ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ 11:1-9 ਵਿਚਲੇ ਬਾਬਲ ਦੇ ਬੁਰਜ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਲਈ ਮੰਚ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ – ਤਕਨੀਕ, ਨਗਰ, ਬੁਰਜ ਵਗੈਰਾਹ – ਦਾ ਮੂਲ ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਘਮੰਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਵਿਕਾਸ ਸੱਚੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਅਣਦੇਖਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਖਿਰਕਾਰ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਦੇ ਲਈ ਵਿਨਾਸਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; 10:25 ਵਿੱਚ ਪਲਗ ਬਾਰੇ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਇਹ ਕਥਨ ਕਿ, “ਉਹ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਵੰਡੀ ਗਈ,” ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ 11:1-9 ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ (10:5, 20, 31, 32)

ਅਰਿਯੁਪਗੁਸ ਵਿੱਚ ਖਲੋ ਕੇ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਅਥੇਨੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, “[ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ] ਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਵੱਸਣ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ ਰਚਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ . . . ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਠਹਿਰਾਈਆਂ” (ਰਸੂਲਾਂ 17:26)। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਉਤਪਤ 10:32 ਦੀ ਗੂੰਜ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ: “ਇਨ੍ਹਾਂ [ਨੂਹ ਦੀ ਅੰਸ] ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ . . . ਕੌਮਾਂ ਖਿੰਡ ਗਈਆਂ।”

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਭਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੁਰਖੇ ਇੱਕੋ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਪੌਲੁਸ ਭੋਜਨ, ਬਸਤਰ ਅਤੇ ਛੱਤ

ਵਰਗੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਭੌਤਿਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ “ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਹ ਕੇ ਲੱਭ ਲੈਣ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ” (ਰਸੂਲਾਂ 17:27)।

ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮਸੀਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਆਖਿਆ “ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਚੇਲੇ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਬਪਤਿਸਮਾ ਦਿਓ” (ਮੱਤੀ 28:19)। ਸਭਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਮਸੀਹ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ, ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਤੋਬਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਾਫੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਸੀਹ ਵਿੱਚ ਬਪਤਿਸਮਾ ਲੈਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਰਸੂਲਾਂ 2:38; ਰੋਮੀਆਂ 10:8-14)। ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਆਉ ਦੇ ਲਈ “ਸਭ ਕੌਮਾਂ ਉਹ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ” (ਮੱਤੀ 25:32; ਵੇਖੋ ਪਰਕਾਸ਼ 7:9)।

ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਮਸੀਹ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭਨਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪਾਪ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ (ਰੋਮੀਆਂ 3:23; 6:23)। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ “ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਈ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਬਚਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਓਹ ਸਤ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਣ” (1 ਤਿਮੋਥਿਉਸ 2:4) ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਮਸੀਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਆਖਿਆ ਹੈ, “ਰਾਹ ਅਤੇ ਸਚਿਆਈ ਅਤੇ ਜੀਉਣ ਮੈਂ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਵਸੀਲੇ ਬਿਨਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ” (ਯੂਹੰਨਾ 14:6)। ਰਸੂਲਾਂ 4:12 ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਕਿਸੇ ਦੂਏ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਜੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਬਚਾਏ ਜਾਣਾ ਹੈ” ਯਿਸੂ “ਸਾਡਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਪਰਾਸਚਿੱਤ ਹੈ ਪਰ ਨਿਰੇ ਸਾਡਿਆਂ ਹੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵੀ ਹੈ” (1 ਯੂਹੰਨਾ 2:2)।³³

ਟਿੱਪਣੀਆਂ

¹ਅੰਕ “ਸੱਤਰ” ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਤੋਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: ਯਾਕੂਬ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੱਤਰ ਲੋਕ ਮਿਸਰ ਗਏ ਸਨ (46:27); ਮਾਰੂਥਲ ਵਿੱਚ ਸਫਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸਰਾਏਲ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਤਰ ਅਗੁਵਾਈ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ (ਕੂਚ 24:1); ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਬਲ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਵਿੱਚ ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਲਈ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ (ਯਿਰਮਿਆਹ 25:11, 12; 29:10); ਅਤੇ ਯਿਸੂ ਨੇ ਸੱਤਰ ਚੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮਿਸ਼ਨ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ (ਲੂਕਾ 10:1-17)। ਨਾਲੇ ਯਹੂਸਲਮ ਵਿਚਲੀ ਯਹੂਦੀ ਸੈਨਾਰੈਡਿਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੱਤਰ ਮੈਂਬਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। (ਮਿਸ਼ਨਾਰ ਸੈਨਾਰੈਡਿਨ 1.6.) ²ਕੋਨੇਥ ਏ. ਮੈਥਿਉਸ, *ਜੇਨੇਸਿਸ 1-11:26*, ਦਿ ਨਿਊ ਅਮੈਰਿਕਨ ਕਮੈਂਟੀ, ਜਿਲਦ 1A (ਨੈਸ਼ਵਿਲ: ਬ੍ਰੈਡਮੈਨ ਐਂਡ ਹੋਲਮਨ ਪਬਲਿਸ਼ਰਸ, 1996), 434. ³ਡੈਨਿਅਲ ਆਈ. ਬਲਾਕ, “ਟੋਬਲ ਆਫ ਨੇਸ਼ਿਸ,” *ਦਿ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੈਂਡਰਡ ਬਾਈਬਲ ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ*, ਸੋਧਿਆ ਸੰਸਕਰਨ, ਸੰਪਾਦਕ ਜੈਫਰੀ ਡਬਲਿਊ. ਬ੍ਰੇਮਾਇਲੀ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ੀਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰਪਨੀ, 1988), 4:708 ਵਿੱਚ। “ਵਿਕਟਰ ਪਿ. ਰੈਮਿਲਟਨ, “*וְיָצְאָה*,” *TWOT*, 1:523 ਵਿੱਚ। ⁴ਵੰਸ਼ਾਵਲੀਆਂ ਅਕਸਰ ਚੋਣਵੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਧਿਆਇ 5 ਵਿਚਲੀ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਲੇਖਕ ਸਿਰਫ ਅੱਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ “7” ਤੱਕ ਜਾਂ “7” ਦੇ ਗੁਣਜ ਤੱਕ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ⁵ਐਲਨ ਰਾਲਫ ਮਿਲਰਡ, “ਮੇਡੀਜ਼,” *ਦਿ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੈਂਡਰਡ ਬਾਈਬਲ ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ*, ਸੋਧਿਆ ਸੰਸਕਰਨ, ਸੰਪਾਦਕ ਜੈਫਰੀ ਡਬਲਿਊ. ਬ੍ਰੇਮਾਇਲੀ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ੀਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰਪਨੀ, 1986), 3:297 ਵਿੱਚ। ⁶ਜੇਸੇਫਸ ਐਂਟੀਕੁਟੀਸ 1.6.1. ⁷ਕੇ. ਏ. ਵਿਚਨ, “ਕੁਸ਼,” *ਦਿ ਨਿਊ ਬਾਈਬਲ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ*, ਸੰਪਾਦਕ ਜੇ. ਡੀ. ਡਗਲਸ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ੀਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ

ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲਿਸਿੰਗ ਕੰਪਨੀ, 1962), 284 ਵਿੱਚ। ⁹ਵਿਲੀਅਮ ਸੈਨਫੋਰਡ ਲਾਸੇਰ, "ਸੇਬੀਅਨਸ," *ਦਿ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੈਂਡਰਡ ਬਾਈਬਲ ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ*, 4:255 ਵਿੱਚ। ¹⁰ਵੇਖੋ 2 ਸਮੂਏਲ 7:8, 9; 12:7-12; 1 ਰਾਜਿਆਂ 3:5-14; 11:9-11; 2 ਇਤਹਾਸ 36:23; ਅਜ਼ਾਰਾ 1:1, 2; ਯਸਾਯਾਹ 45:1-4; ਦਾਨੀਏਲ 2:21, 37; 4:17, 24-33; ਯੂਹੰਨਾ 19:10, 11.

¹¹ਜੇਕਰ ਬਾਬਲ ਦਾ ਬੁਰਜ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਨਿਮਰੋਦ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਜਤਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਬੁਰਜ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਖਿੰਡਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (11:8, 9)। ਪਰ ਇਸ ਅਰੰਭਕ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲੋਕ ਲੰਮਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ "ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਅਰੰਭ" ਬਾਬਲ ਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਮੁੜ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਸੋਪੋਤਾਮੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਨਗਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇੱਥੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ (10:10-12)। ¹²NIV ਵਿੱਚ ਲਿਖਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਟਿੱਪਣੀ ਆਖਦੀ ਹੈ "ਨੀਨਵਾਹ, ਉਸ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨਗਰ-ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਸਮੇਤ।" ¹³ਚਾਰਲਸ ਟੀ. ਫ੍ਰਿਸ, "ਨੀਨਵੇਹ," *ਦਿ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੈਂਡਰਡ ਬਾਈਬਲ ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ*, 3:538-39 ਵਿੱਚ। ¹⁴ਯਸਾਯਾਹ 66:19 ਵਿੱਚ "ਲੂਦ" ਦੀ ਬਜਾਇ NIV ਨੇ "ਲੂਦੀ" ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਲੂਦੀ ਲੋਕ ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆ ਮਾਈਨਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ¹⁵ਕੇ. ਏ. ਕਿਚਨ, "ਨੇਫਤੁਹਿਮ," *ਦਿ ਨਿਊ ਬਾਈਬਲ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ*, 865 ਵਿੱਚ। ¹⁶ਵੇਖੋ ਐਲਫ੍ਰੈਡ ਜੇ. ਹੋਰੇਥ, *ਆਰਕੇਓਲੋਜੀ ਐਂਡ ਦਿ ਓਲਡ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ* (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ੀਗਨ: ਬੇਕਰ ਬੁਕਸ, 1998), 107. ¹⁷ਜੌਰਜ ਈ. ਮੇਨਡੇਨਹਾਲ, "ਐਮੋਰਾਈਟਸ," *ਦਿ ਐਂਕਰ ਬਾਈਬਲ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ*, ਸੰਪਾਦਕ ਡੇਵਿਡ ਨੇਏਲ ਫ੍ਰੀਡਮਨ (ਨਿਊ ਯੌਰਕ: ਡਬਲਡੇ, 1992), 1:201-2. ¹⁸ਗੋਰਡਨ ਜੇ. ਵੇਨਹੈਮ, *ਜੇਨੇਸਿਸ 1-15*, ਵਰਡ ਬਿਬਲਿਕਲ ਕਮੇਂਟਰੀ, ਜਿਲਦ 1 (ਵੇਕੋ, ਟੈਕਸਸ: ਵਰਡ ਬੁਕਸ, 1987), 225. ¹⁹ਜੇਨ ਟੀ. ਵਿਲੀਸ, *ਜੇਨੇਸਿਸ*, ਦਿ ਲਿਵਿੰਗ ਵਰਡ ਕਮੇਂਟਰੀ (ਐਸਟਿਨ, ਟੈਕਸਸ: ਸਵੀਟ ਪਬਲਿਸਿੰਗ ਕੰਪਨੀ, 1979), 40. ²⁰ਵੇਨਹੈਮ, 225-26.

²¹ਸਿਨਾਪਟਿਕ ਇੰਜੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਪੈਲਿੰਗ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵੇਖੋ ਸੈਲਰਸ ਕ੍ਰੋਨ, *ਮੈਥਿਊ 1-13*, ਟੂਥ ਫਾਰ ਟੂਡੇ ਕਮੇਂਟਰੀ (ਸੀਅਰਸੀ, ਆਰਕੰਸੋ: ਰਿਸੋਰਸ ਪਬਲਿਕੇਸ਼ਨਸ, 2010), 290. ²²LXX ਦੇ ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਨੇ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ "ਹੇਰੀ" ਦੀ ਥਾਂ "ਹਿੱਵੀ" ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੋ ਇਬਰਾਨੀ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗਲਤੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, *ਰੇਸ਼* (ר, ਰ) ਅਤੇ *ਵਾਵ* (ו, ਵ), ਜਿਹੜੇ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ *ਰੇਸ਼* ਦੇ ਉਤਲੇ ਡੰਡੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਛੋਟਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ *ਵਾਵ* ਦੇ ਉਤਲੇ ਡੰਡੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਲੰਮਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ²³ਵੇਖੋ ASV; RSV; NRSV; NEB; REB; TEV; NAB; JB; NJB; NJPSV; NCV; CEV; NLT; ESV. ²⁴ਪਰ, "ਵੱਡਾ" "ਯਾਫਥ" ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਦੀ ਬਜਾਇ "ਭਰਾ" ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਹ ਸ਼ੇਮ ਨੂੰ "ਯਾਫਥ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ" (NASB) ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ²⁵ਯੂ. ਕਾਸਟੇ, *ਏ ਕਮੇਂਟਰੀ ਆਨ ਦਿ ਬੁਕ ਆਫ ਜੇਨੇਸਿਸ*, ਭਾਗ 2, ਅਨੁਵਾਦਕ ਇਸਰਾਏਲ ਅਬਰਾਹਾਮਸ (ਯਰੂਸਲਮ: ਮੈਗਨੇਸ ਪ੍ਰੈਸ, 1964), 165. ²⁶ਏ. ਆਰ. ਮਿਲਰਡ, "ਏਲਾਮ, ਏਲਾਮੀ," *ਦਿ ਨਿਊ ਬਾਈਬਲ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ*, 355 ਵਿੱਚ। ²⁷ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਨਾਮ "ਅੱਸੂਰ" ਪੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਮਰੋਦ ਨੇ ਇੱਥੇ ਆਪਣੇ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਅਦਨ ਦੇ ਬਾਗ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦਿਆਂ "ਅੱਸੂਰ" ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ (2:14)। ²⁸ਜੋਸੇਫਸ *ਐਂਟੀਕੁਟੀਸ* 1.6.4. ²⁹ਵਿਕਟਰ ਪਿ. ਹੈਮਿਲਟਨ, *ਦਿ ਬੁਕ ਆਫ ਜੇਨੇਸਿਸ: ਅਧਿਆਇ 1-17*, ਦਿ ਨਿਊ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਕਮੇਂਟਰੀ ਆਨ ਦਿ ਓਲਡ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ੀਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲਿਸਿੰਗ ਕੰਪਨੀ, 1990), 344. ³⁰ਵੇਨਹੈਮ, 231.

³¹ਡਬਲਿਊ. ਡਬਲਿਊ. ਮੁਲਰ, "ਜੋਰਹ," *ਦਿ ਐਂਕਰ ਬਾਈਬਲ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ*, 3:683 ਵਿੱਚ। ³²ਮੈਥਿਊਸ, 464. ³³ਇਹ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ ਡਬਲਿਊ. ਐੱਚ. ਗ੍ਰਿਫਿਥ ਬੋਮਸ, *ਜੇਨੇਸਿਸ: ਏ ਡਿਫੇਨਸ਼ਨਲ ਕਮੇਂਟਰੀ* (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ੀਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲਿਸਿੰਗ ਕੰਪਨੀ, 1946), 104-5 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਸੀ।